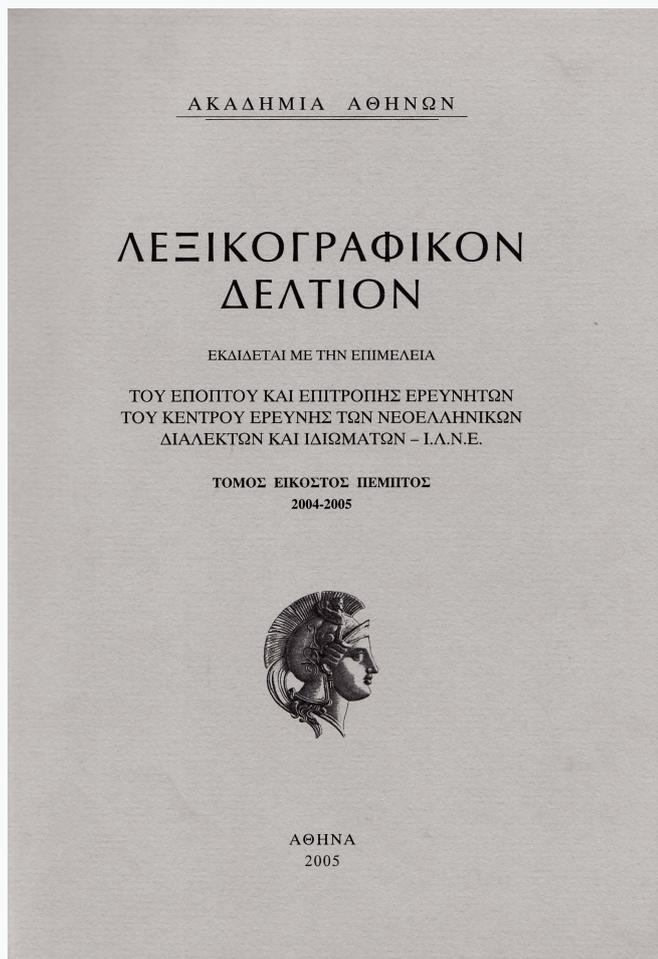

Lexicographic Bulletin

Vol 25 (2005)

Lexicographic Bulletin

Aromanian Latin-based borrowings in the dialects of Macedonia

Antonios Bousboukis

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

25 (2004-2005)

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

Β. Δίπλα 1 - Λεωφόρος Συγγρού 129 Αθήνα 117 45

Επιμέλεια εκδόσεως:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ, Ακαδημαϊκός, Επόπτης του Κέντρου.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ, Διευθύντρια του Κέντρου.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ, Ερευνητής.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ, Ερευνήτρια.

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DES DIALECTES GRECS
MODERNES

1, rue V. Dipla - 129, bd Syngrou Athènes 117 45

Comité de rédaction:

NICOLAS KONOMIS, Membre de l'Académie d' Athènes.

ELEFThERIA GIAKOUMAKI, Directrice du Centre.

STAMATIS BÉIS, Chercheur.

GRAMMATIKI KARLA, Chercheur.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
<i>Αγγελική Ευθυμίου & Γραμματική Κάρολα</i> : Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: Ο λεξικογραφικός χειρισμός των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία . .	5-34
<i>Χρυσούλα Καραντζή - Ανδρειωμένου</i> : Γλωσσογεωγραφικά του νομού Καστοριάς	35-68
<i>Κώστας Καραποτόσογλου</i> : Έτυμολογικά τής δυτικής κρητικής διαλέκτου	69-118
<i>Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου</i> : Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής)	119-148
<i>Emmanuelle Moser - Karagiannis: Animale forme? Quelques réflexions sur l' utilisation des noms d' animaux en grec et en français</i>	149-160
<i>Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης</i> : Βλάχικα λατινογενή δάνεια σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας	161-168
<i>Μαρία Κ. Παπαδοπούλου</i> : Το ιδίωμα της Πάτμου	169-196
Πίνακας ελληνικών λέξεων	197-221
Πίνακας φράσεων	223
Πίνακας ξένων λέξεων	224-228

ΒΛΑΧΙΚΑ ΛΑΤΙΝΟΓΕΝΗ ΔΑΝΕΙΑ ΣΕ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ο G. Murnu στη μελέτη του *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen* (διδ. διατριβή) (Μόναχο 1902 και Βουκουρέστι 1977 επανέκδοση της Ακαδημίας) παρουσιάζει τα δάνεια της ελληνικής και των ιδιωμάτων της που πέρασαν από τα βλάχικα, άσχετα από την αρχική τους προέλευση. Στο παρόν άρθρο, όμως, έθεσα δύο περιορισμούς: ν' ασχοληθώ α) με λέξεις δάνειες που από τα βλάχικα πέρασαν σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας και β) με λέξεις που έχουν αποκλειστικά λατινική προέλευση. Η τελευταία επιλογή μάς διασφαλίζει από τυχόν λανθασμένη αναγωγή ενός κοινού μη λατινικού λεξικού στοιχείου που υπάρχει στα βλάχικα όσο και στα νεοελληνικά και το οποίο, στην μία ή στην άλλη γλώσσα, δεν είμαστε βέβαιοι για την αρχική χρήση, δηλ. αν αυτή έγινε πρώτα στα βλάχικα. Ωστόσο το ίδιο, αλλά πολύ πιο περιορισμένα, μπορεί να ισχύει και στα λατινογενή δάνεια της ελληνικής, που ενδεχομένως να μην έχουν άμεση προέλευση από τα βλάχικα. Έτσι, π.χ. η λ. *αρκάτους*, «πεζός χωρίς βάρη», που ως *αρκάτος* σημειώνεται σ' ευρύ διαλεκτικό χώρο της νεοελληνικής, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προερχόμενο από το μεσαιων. *αρκάτος* «τοξότης ως ελαφρά εξοπλισμένος» (<λατ. *arcatus*). Το ίδιο ισχυρή είναι, ωστόσο, και η ετυμολογική πρόταση: *αρκάτους* ως «πεζός με ριγμένα/ χωρίς βάρη» από το βλάχ. *arcat^u* «ριγμένος» δηλ. «χωρίς βάρη».

Σήμερα οι Βλάχοι είναι εγκατεστημένοι σε διάφορα σημεία της Μακεδονίας. Η κοιτίδα τους, όμως, είναι η Πίνδος.

Η παράθεση των λημμάτων γίνεται με αλφαβητική σειρά:

ακρίτ^oους [akrítus] «ξινίλα από ιδρώτα» (στην Ανθούσα Βοΐου). Ανάγεται στο βλάχ. *acriciũ* «ιδρωτίλα» (<λατ. *acrus* «ξινός». Πβ. και *acriculus* «υπόξινος»).

αρίτ^oους [arítus] «σκαντζόχοιρος» (στη Δυτ. Μακεδονία). Ανάγεται

στο βλάχ. *ariciũ* «σκαντζόχοιρος» (<λατ. *ericius*). Η λέξη συνιστά ισόγλωσσο που διακρίνει ιδιώματα της Δυτ.¹ και της άλλης Μακεδονίας.

Σε νεοελλην. ιδιώματα του θεσσαλομακεδονικού χώρου η λέξη ακούγεται σε παραλλαγές σκωπτικού τραγουδιού:

*Ναρίτσους μπαρμπιρίζουνταν
κι στρίβει το μουστάκι,
γειά σ', αγάπη μ', γειά σου!*

ή

*Ναρίτσους μπαρμπιρίζουνταν
σ' ένα χρυσό λιγιένη
να πάρει τη χιλώνα.*

γκιργκιλιάνους «λάρυγγας» (στη Βλάστη Κοζάνης). Η λέξη ως *γκιργκιλιάνος* παρουσιάζει μεγάλη μορφολογική ποικιλία και ευρεία γεωγραφική κατανομή (βλ. Ιστορικό Λεξικό). Ανάγεται στο βλάχ. *gîrgîljan^u* [j't'ɾjilánɯ] «λάρυγγας» (<όψιμο λατ. *gargala* «τραχεία» + *-anu*).

γκουργκούλι² «στρογγυλή πέτρα, κροκάλα» (σε πολλά σημεία της Δυτ. Μακεδονίας και σε μερικά άλλα του υπόλοιπου χώρου). Ανάγεται στο βλάχ. *gurguljũ* [gurgúly] «στρογγυλή πέτρα» (<λατ. *gurgulio* «οισοφάγος»).

Η σημασιολογική εξέλιξη από την ανατομική έννοια που εκφράζει στα λατ. το *gurgulio* «οισοφάγος» σε *gurguljũ* «στρογγυλή πέτρα» στα βλάχικα συνιστά μεταφορά με βάση το κοινό γνώρισμα ανάμεσα στις δυο έννοιες, την στρογγυλότητα.

κανούτα «σταχτιά γίδα» (σε πολλά σημεία της Μακεδονίας και όχι μόνο). Ανάγεται στο βλάχ. *cănut^u*, *-tã* [kənútu], [kənúɾ] «γκρίζος, κυρίως για τα γίδια» (<λατ. *canutus* «άσπρος» και «γκρίζος»).

κάτσινα «προβατίνα άσπρη με κόκκινες κηλίδες στο μούτρο» (σε πολλά σημεία της στεριανής Ελλάδος). Σε χωριά του θεσσαλομακεδονικού χώρου, γειτονικά με βλαχοχώρια, ακούγεται ο διφθογγισμένος τύπος *κοάτσι-*

1. Α(ρχείο) Γ(λωσσικού) Α(τλαντος) Ε(λλάδος) ΑΓΑΕ (της Ακαδημίας Αθηνών) με τον αριθμ(ό) 000259.

2. Βλ. Ιστορικό Λεξικό Ακαδημίας Αθηνών, στο λήμμα) *γκουργκούλι*, σ. 247.

να (<βλάχ. *coatsinǎ* [koátsinǎ] <λατ. *coccinus* <ελλην. *κόκκινος*). Ο τύπος *κάτσινα* με το |άλ| αντί |οάλ| εξηγείται από το γεγονός ότι το |άλ| είναι το ισχυρό φωνήεν (τονισμένο), ενώ το άτονο |ο| είναι το ασθενές, που χάνεται, καθώς στο φωνητικό αίσθημα του νεοέλληνα λείπει η χρήση παρόμοιας διφθόγγου.

κουλάστρα «πρωτόγαλα» (σε πολλά σημεία της Μακεδονίας). Ως «*κολάστρα/κολόστρο*» ακούγεται σε πολλά νεοελλ. ιδιώματα. Ανάγεται στο βλάχ. *culastra* [kulástrǎ] «πρωτόγαλα» (<λατ. *colostrum*).

κουρνούτους «ζώο με κέρατα» (στη Δυτ. Μακεδονία). Η λ. ως *κορνούτος* ακούγεται σε πολλά σημεία της στεριανής Ελλάδας. Από τη Δεσκάτη Γρεβενών έχουμε την ποιμενική φράση: *κουρούτα λάϊα* «μαύρη προβατίνα με κέρατα». Ανάγεται στο βλάχ. *curnut^u* [kurnútu] «ζώο κερασφόρο» (<λατ. *cornutus*).

λουγούρ'ς «μεγαλόσωμος» (στο Μελισσουργό³ Θεσσαλονίκης). Η λέξη υπάρχει και σε ιδιώματα της Χαλκιδικής. Από το βλάχ. *lungul^u* «ο ψηλός, ο μακρύς» (<λατ. *longus*). Το *lungul^u* (ονοματική φράση μ' επιτασσόμενο το άρθρο *lu*) πέρασε με τη συνεκφορά του άρθρου και με ρωτακισμό στα τοπικά ιδιώματα: **λούγκουρους* > **λουγούρης* > *λουγούρ'ς*. Η ανομοίωση με την τροπή λ > ρ έγινε προφανώς για λόγους ευφωνίας. Όσο για την παρουσία του άρθρου *lu* στα νεοελλ. ιδιώματα βλάχικων δανείων, πβ. *αρματολός* (<*armatul^u* «ο αρματωμένος, ο οπλοφόρος»), επών. *Κούρλας* (<*curlu* «ο κώλος») κτλ.

μάϊ «πιο» (στη Βέροια και Νάουσα). Τη χρήση αυτή, όπως διαπίστωσα στο χώρο της Βέροιας, έκαναν άνθρωποι των λαϊκών τάξεων: *μάϊ χαμπλά⁴* «πιο χαμηλά». Ανάγεται στο βλάχ. *ma(i)* «πιο» (<λατ. *magis*).

μάσα «τραπέζι» (στην Εράτυρα Κοζάνης και αλλού). Η λέξη θα μπορούσε ν' αναχθεί στο βλάχ. *measǎ* [miásǎ] «τραπέζι» (<λατ. *mensa*), όπου ο τύπος *μάσα* αντί **μεάσα* παραπέμπει στην περίπτωση μονοφθογγισμού (βλ. λ. *κάτσινα* αντί *κοάτσινα*). Ωστόσο, φαίνεται να προέρχεται από το ομόρριζο

3. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000662).

4. Βλ. και Α(ρχείο) Ι(στορικού) Λ(εξικού) χ(ειρόγραφο) σ(ελίδα) ΑΙΛ (χφ. 980, σ. 71) όπου: *μάϊ μαν κάντι* «κάνετε πιο γρήγορα» (στη Σάμο).

ρουμάν. *masă*, που πέρασε τόσο στα βουλγ. όσο και στα τούρκικα⁵. Έτσι, εξηγείται και η ύπαρξή του και σε ιδιώματα της Αν. Ρωμυλίας.

μουκόρια «βλέννες θηλυκού ζώου τον καιρό του οργασμού» (στη Δεσκάτη Γρεβενών και πιθανόν και σε άλλα σημεία της Δυτ. Μακεδονίας). Η λέξη ανάγεται στον πληθ. *mucorī* «βλέννες οργασμού σε θηλυκά ζώα» (<λατ. *mucor* - *mucore(m)* «μούχλιασμα από υγρασία»). Η μεταφορική χρήση από τα λατινικά στα βλάχικα συντελέστηκε εξαιτίας της ομοιότητας ανάμεσα στην υγρασία και τις βλέννες, που δεν είναι παρά ειδικός τύπος υγρασίας, που βγαίνει από το σώμα του ζώου.

μούτος «βουβός» (σε διάφορα σημεία της Μακεδονίας και αλλού). Η λέξη έχει, πολύ πιθανόν, δύο σημεία προέλευσης: στα νησιώτικα ιδιώματα, ανάγεται στο ιταλ. *mutto* «βουβός», ενώ σε σημεία της ορεινής ενδοχώρας ανάγεται μάλλον στο βλάχ. *mut^u* «βουβός» (<λατ. *mutus*). Ωστόσο, σε μερικές περιπτώσεις θα μπορούσε να είναι, κληροδοτημένο στα ελληνικά, λεξικό δάνειο από την ελληνορωμαϊκή περίοδο.

μπάλτσους [*báltʃus*] «κεφάλι κλίτσας, δηλ. το επάνω μέρος όχι η βέργα»⁶ (στο Νησί Ημαθίας). Μεταφορά από το βλάχ. *baltsu* «λωρίδα άσπρου υφάσματος περασμένο στο μέτωπο ηλικιωμένων γυναικών κάτω από το μαύρο τσεμπέρι» (<λατ. *balteus/balteum* «ζώνη για να στερεώνεται η θήκη του σπαθιού»).

Η λ. *baltsu* έχει ειδική έννοια που συνδέεται με το μέτωπο, που μορφολογικά παραπέμπει στο «μέτωπο – κεφάλι» της κλίτσας, απ' όπου και η παραπάνω χρήση.

μπλούδα «φαγούρα από κοπριά γιδιών», «αναφυλαξία» (σε ιδιώματα Κεντρ. και Δυτ. Μακεδονίας)⁷. Ανάγεται στο βλάχ. *blîndă* [*blɪ'ndə*] «εξανθήματα, κνησμός, φαγούρα που προκαλείται από παραμονή σε χώρο αιγοπροβάτων» (<λατ. *blanda*).

μπούκα «γάμπα», «μάγουλο» (στη Δυτ. Μακεδονία)⁸. Ανάγεται στο βλάχ. *bucă* [*búkə*] «μάγουλο» και «μπούτι» (<λατ. *bucca* «φουσκωτό μάγου-

5. A. Ciorănescu, *Dictionarul Etimologic al Limbii Române*. Εκδ. SAECULUM, Βουκουρέστι 2002, στο λ. *masă*.

6. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000346).

7. ΑΙΛ (χφ. 955, σ. 32) και ΑΙΛ (χ. 1015, σ. 71).

8. ΑΙΛ (χφ. 1135, σ. 74) και ΑΓΑΕ (αριθμ. 000183). Σημειώνω ότι όλα τα γεωσυνώνυμα ανήκουν στην ίδια έννοια (ερώτηση) του σχετικού ερωτηματολογίου.

λο»). Την εννοιολογική απόχρωση «φουσκωτό μάγουλο» την ακούμε στο ιδίωμα της Δεσκάτης Γρεβενών: *Μη κάν'ς μπούκις* «μη φουσκώνεις τα μάγουλα». Την έννοια «φουσκωτός» ως γνώρισμα του μάγουλου συναντούμε στις μεταφορικές χρήσεις της λέξης για το μπούτι ή τη γάμπα, που χαρακτηρίζονται από διόγκωση.

μπουρτσίδα «μικρή πέτρα, χαλίκι» (στην Εράτυρα της Κοζάνης). Από το βλάχ. *bartsire* «πέτρα, κοτρώνα» (<λατ. *bracile* «ζώνη», «;πέτρα»).

ρέπιτα «απόκρημνα μέρη» (στη Σιάτιστα Κοζάνης)⁹. Η λέξη παραπέμπει στο βλάχ. *(a)repit^u* «κατηφόρα, γκρεμός» (<λατ. *ripidus* «απότομος»). Πβ. και ιταλ. *ripido* «απόκρημνος».

ρόσιους «κόκκινος» (σε ιδιώματα του ν. Κοζάνης)¹⁰. Από το βλάχ. *(a)roshū [(a)róʃu]* «κόκκινος» (<λατ. *roseus* «κοκκινωπός, ροζ»).

σέμνου «σημάδι» (στο Αηδονοχώρι Σερρών)¹¹. Από το βλάχ. *semnu* «σημείο» (<λατ. *signum* «σημείο, σημάδι»).

σαρπούνι «είδος θυμαριού» (στη Δεσκάτη Γρεβενών¹² και πιθανόν και σε άλλα σημεία της Δυτ. Μακεδονίας). Από το βλάχ. *sarpune* «τραγορίγανο» (<λατ. *serpullum* «τραγορίγανο»). Κατά το Λεξικό Σουίδα: «έρφυλλος· είδος άνθους. Παρά το έρπειν ταις ρίζαις. Έστι δε και ευωδέστατον». Είναι το φυτό έρφυλλος ο κηπαίος.

σκανταλήθρα «σπίθα»· με τύπους όπως *σκαντλήθρα*, *σκαντζιλήθρα*, *σκαδαλίδα* κ.τ.ό. (σε διάφορα ιδιώματα της Μακεδονίας, της Δυτ. ιδιαίτερα)¹³. Από το βλάχ. *scîntealje [skɪntiáʎ]* «σπίθα» και το επίθημα *-ήθρα* (<λατ. **scantillia*, ποικιλία του *scintilla* «σπίθα»).

Σκούρτης «Φλεβάρης» (σε ιδιώματα Καστοριάς, Βογατσικού Κοζάνης και Χιμάρας». Ως *σκούρτους* «Κουτσοφλέβαρος» (στο Αηδονοχώρι Σερρών)¹⁴. Από το βλάχ. *scurtu/shcurtu* «κοντός», «Φλεβάρης» (<λατ. *ex-curtus* «σύντομος, βραχύς»).

σουγκάρι «όψιμα γεννημένο αρνί» και μεταφορικά «στερνοπαίδι» (στη

9. ΑΙΛ (χφ. 697, σ. 77).

10. ΑΙΛ (χφ. 1087, σ. 48).

11. ΑΙΛ (χφ. 1198, σ. 101).

12. Σε αδημοσίευτη προσωπική συλλογή βοτανολογικών όρων από τη Δεσκάτη.

13. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000490) και ΑΙΛ (χ. 1078, σ. 110).

14. ΑΙΛ (χ. 1198, σ. 121) και ΑΓΑΕ (σ. 46).

Δυτ. Μακεδονία)¹⁵. Από παρετυμολογία προς το *σφουγγάρι* έχουμε τον τύπο *σφουγάρ* «στερνοπαίδι» (στην Αγία Παρασκευή Θεσ/νίκης). Από το βλάχ. *sugar^u* [sugáru] «αρνί γεννημένο μετά την κανονική περίοδο γέννας», «στερνοπαίδι» (<λατ. *sugo* «βυζαίνω» και το επίθημα *-aru*).

σπούζα «χόβολη». Από το βλάχ. *spruză* [sprúzə] «θράκα, χόβολη» (< λατ.* *sprudia*). Απαντά σε ιδιώματα του ν. Σερρών¹⁶.

στριγκλιάτα «πηγμένο, άκοπο και αστράγγιστο τυρί» (στη Ρητίνη Πιερίας¹⁷ και πιθανό και σε άλλα σημεία της Μακεδονίας). Από το βλάχ. *străgljată* [strəgljátə] «τυρί φρέσκο αστράγγιστο» (<λατ. *extraclagata*).

στριμπάδα «στράβωμα στην κόψη του τσεκουριού» (στη Δεσκάτη¹⁸ Γρεβενών). Από το βλάχ. *strîmbu* [strɪ'mbu] «στραβός» (<λατ. *strambus*, λαϊκός τύπος του *strabus* «στραβός») και το παραγωγικό επίθημα *-άδα*.

τζιντζίβια «ούλα» (σε ιδιώματα του Θεσσαλομακεδονικού χώρου). *ζιντζιά* (στη Δεσκάτη). Από το βλάχ. *dzindzie* [dzindzɪe] «ούλα» (<λατ. *gingiva* «ούλα»). Η διατήρηση του /v/ δείχνει ότι η λέξη πέρασε στα νεοελληνικά ιδιώματα σε εποχή, που στα βλάχικα το σύμφωνο αυτό δεν είχε ακόμα σιγήσει λόγω ασθενούς φωνητικής του άρθρωσης σε ενδοφωνηεντική θέση.

τ̂ουτ̂ούλα «κουκούλα» (στο Μελισσουργό¹⁹ Θεσσαλονίκης). Από το βλάχ. *ciuciulă* [tʃutʃúlə] «κορυφή», «κουκούλα» (<λατ. *tutulus* «κορυφή», «ο πύργος, ο τρούλος που οι πλεξούδες σχηματίζουν στο μέτωπο»). Η σημασία «πυργωτός, τρουλωτός» στο ιδίωμα της Δεσκάτης αποδίδεται με το παράγωγο *τ̂ουτ̂ουλωτός* που θυμίζει το λατ. *tutulatus* «κουκουλιάτος, λοφιοφόρος». Ενδιάμεσος τύπος στη φωνητική εξέλιξη από το λατ. *tutulus* στο *ciuciulă* [tʃutʃúlə] (t > ć) συνιστά η λ. *τιουτιούλα* «ανθοφόρος βλαστός κρεμμυδιού που στην κορυφή φέρνει το σπόρο» (στη Δεσκάτη) και «χωνί από φλούδα δέντρου για συλλογή καρπών στο δάσος» (στο Καταφύγι²⁰ Πιε-

15. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000706).

16. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000491).

17. ΑΙΑ (χ. 1144, σ. 284).

18. ΑΙΑ (χ. 1124, σ. 63).

19. ΑΓΑΕ (αριθμ. 000230).

20. Α. Μπουσμπούκης, «Ο κορυδαλλός σε νεοελληνικά ιδιώματα», στον τιμητικό τόμο για τον ακαδημαϊκό Α. Τσοπανάκη *Φιλερήμου Αγάπησις*, Ρόδος 1997, σ. 444 και ΑΙΑ (χ. 969, σ. 59).

ρίας). Από τη λ. *τ̂ουτ̂ούλα* / *ciuciulă* έχουμε το παράγωγο *τ̂ουτ̂ουλιάνους*²¹ (<βλάχ. *ciuciulian*^u [tʃutʃuliánu] «κορυδαλλός»), *τ̂ουτ̂ούλιαντρους*. Η λ. *tutulus* της λατινικής προέκυψε από την ελλην. λ. *τύλος* με διπλασιασμό της συλλαβής *τυ-*.

φούρκα «διχαλωτό ξύλο». Από το βλάχ. *furcă* (< λατ. *furca* «διχαλωτό ξύλο»).

Οι λατινογενείς δάνειες λέξεις, που από τα βλάχικα πέρασαν σε ιδιώματα της Μακεδονίας, θα πρέπει να είναι περισσότερες από αυτές που παρουσίασα παραπάνω. Η παράθεσή τους εδώ στηρίχτηκε στο υλικό, που κατά τη θητεία μου στο Κέντρο Σύνταξης του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών υπέπεσε στην αντίληψή μου, χωρίς να κάνω την εξειδικευμένη έρευνα στα πολύτιμα για τη διαλεκτολογία αρχεία του εν λόγω κέντρου.

Η παρουσία των βλάχικων δανείων στο μακεδονικό χώρο σημειώνει άνιση κατανομή, καθώς τη μεγαλύτερη συχνότητα απαντάμε στο δυτικό μέρος. Αυτό ερμηνεύεται από την παρουσία των παλιών βλαχόφωνων εστιών, που αναπτύχθηκαν στις διακλαδώσεις της Εγνατίας οδού και στις δειράδες των ορεινών όγκων της Πίνδου. Όσο για την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία η παρουσία βλάχικων λέξεων οφείλεται στο διασκορπισμό βλάχικων πληθυσμών από ορεινούς οικισμούς και πόλεις (Μοσχόπολη, Γράμμουστα, Λινοτόπι, Νικολίτσα), που ένα μέρος τους εγκαταστάθηκε εδώ για περισσότερη ασφάλεια απέναντι στις ληστρικές καταδρομές των εξισλαμισμένων Αλβανών. Έτσι, από το Λαγκαδά μέχρι την Αν. Μακεδονία ακούμε να λένε οι ντόπιοι: *Ιμείς είμαστ' εντόπι-ανοι*, όπου το επίθημα *-ανοι* (< βλάχ. *-ani*) έχει την αξία της έννοιας «εθνικός», ενώ στη Βέροια τους εντόπιους ελληνόφωνους της πεδινής Ημαθίας (Ρουμλούκι) οι Βλάχοι αποκαλούν *durianj* (< *ντόπιανοι* < *εντόπιανοι*). Σχολιάζω το επίθημα αυτό, γιατί είναι ενδεικτικό της βλάχ. γλωσσικής επίδρασης, καθώς παρόμοια λεξικογραμματικά στοιχεία προϋποθέτουν για το πέρασμά τους από τη μια στην άλλη γλώσσα μακρά συμβίωση των δύο φορέων και συχνά τη γλωσσική αφομοίωση των πρώτων από τους δεύτερους.

21. Βλ. Α. Μπουσμπούκη, *ό.π.*, σσ. 429-449.

Πρέπει να σημειώσω ότι λέξεις λατινογενείς από τα βλάχικα στα ελληνικά καταγράφονται σε πολλά νεοελληνικά ιδιώματα όλου του ηπειρωτικού χώρου μέχρι και την Πελοπόννησο και τα παρακείμενα νησιά. Σχετική έρευνά μου δημοσιεύεται στα Πρακτικά Συνεδρίου Λατινοφωνίας στην Ελλάδα (Ξάνθη 2004).

ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΜΠΟΥΣΜΠΟΥΚΗΣ